

دانشگاه یزد
دانشکده هنر و معماری
گروه شهرسازی

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

طراحی شهری

بازطراحی کالبد خیابان شهری به عنوان عرصه عمومی با
تاکید بر حفظ خاطره جمعی شهروندان

(نمونه مورد مطالعه: خیابان زند شیراز- حد فاصل فلکه ستاد تا فلکه

شهرداری)

استاد راهنما:

دکتر محمدرضا نقصان محمدی

پژوهش و نگارش:

سارا حاجی رضایی

مهر ۱۳۹۳

چکیده:

خیابان، مکانی است که تعاملات اجتماعی و جنب و جوش شهری در آن به وضوح نمایان است و ذهن شهروندان را انباشته از خاطرات جمعی می کند. به واسطه برخی روندهای اجتماعی و اقتصادی بعضی از خیابان ها در شهرهای کشورمان رو به فرسودگی کالبدی و عملکردی نهاده اند، به گونه ای که دیگر نمی توانند بستر مناسب برای فعالیت های مختلف را فراهم کنند و لذا نقش آن ها در خاطره شهروندان بسیار کمرنگ شده است. خیابان زند شیراز نیز از این امر مستثنی نبوده است.

خیابان زند از جمله اولین عرصه های عمومی شهر شیراز می باشد که در اواخر قرن اخیر احداث شده است. روندهای اقتصادی و به تبع آن روندهای کالبدی در آن به سمتی حرکت می کند که تهدیدی جدی برای شخصیت خیابان به شمار می آید. آنچه در این مطالعه با توجه به بستر نمونه مورد بررسی قرار گرفته موضوع "خاطره جمعی" در خیابان به عنوان مهم ترین عرصه عمومی است.

پژوهش حاضر، مطالعه ای پیرامون مفهوم "خاطره جمعی" و چگونگی دستیابی به این مفهوم از طریق بهبود کیفیت های کالبدی خیابان زند شیراز می باشد. در این مطالعه از یک طرف به تبیین مفهوم خاطره جمعی پرداخته شده، و از طرف دیگر کیفیت های مطلوب در رابطه با خیابان به عنوان یک عرصه عمومی بررسی شده است. در این راستا برای تدقیق و استخراج نتایج مطلوب، نمونه های داخل و خارج از کشور مطرح شده و سپس به شناخت محدوده مورد مطالعه در سه مرتبه و در نظام های مختلف پرداخته شده است.

نتایج پژوهش حاضر با توجه به پایگاه نظری نشان می دهد که کیفیت های مختلف بر مفهوم "خاطره" در خیابان به عنوان عرصه عمومی تاثیرگذار است و این کیفیت ها در قالب ابعاد سه گانه کالبد، فعالیت و معنا قابل تبیین می باشند. بر این اساس شناخت و تحلیل محدوده مورد مطالعه بر پایه این کیفیت ها و در قالب ابعاد یاد شده صورت پذیرفته است.

در نهایت این پژوهش به ارائه پیشنهادات و طراحی در سه مقیاس کلان (ارائه راهنما برای رابطه حوزه بلافصل و پیرامونی با کل خیابان)، میانی (دستور کارهای طراحی شهری برای سکانس های خیابان زند) و خرد (تعریف پروژه های موضعی و موضوعی و ارائه ضوابط طراحی و کنترل) می پردازد.

کلمات کلیدی: خاطره، خاطره جمعی، مکان، عرصه عمومی، خیابان زند شیراز

فهرست منابع و مآخذ

- فصل ۱: طرح تحقیق ۱
- ۱-۱. بیان مساله ۲
- ۲-۱. اهمیت موضوع ۴
- ۳-۱. اهداف تحقیق ۵
- ۴-۱. سوالات تحقیق ۵
- ۵-۱. روش تحقیق ۶
- ۶-۱. فنون گردآوری اطلاعات ۷
- ۷-۱. ساختار و محصول پژوهش ۷
- فصل ۲: مرور بر ادبیات موضوع؛ ۱۱
- چارچوب نظری ۱۱
- ۱-۲. خاطره ۱۲
- ۱-۱-۲. مفهوم خاطره ۱۲

- ۱۴-۱-۲. خاطره جمعی ۱۴
- ۱۵-۱-۲. انسان و خاطره ۱۵
- ۱۶-۱-۲. خاطره و مکان ۱۶
- ۱۶-۱-۲. مکان ۱۶
- ۲۴-۱-۲. جمع بندی ۲۴
- ۲۶-۲-۲. عرصه عمومی ۲۶
- ۲۶-۲-۲. چکیده ۲۶
- ۲۷-۲-۲. تاملی در مفهوم عرصه عمومی: ۲۷
- ۳۰-۲-۲. تعریف عرصه عمومی ۳۰
- ۳۱-۲-۲. تعاریف مفهومی عرصه عمومی ۳۱
- ۳۴-۲-۲. تعاریف عملیاتی عرصه عمومی ۳۴
- ۴۷-۲-۲. جمع بندی ۴۷
- ۴۸-۲-۳. خیابان شهری ۴۸

- ۴۸ چکیده ۱-۳-۲
- ۴۸ مفهوم خیابان ۲-۳-۲
- ۴۸ پیشینه مفهوم خیابان در ایران ۳-۳-۲
- ۵۰ نقش و جایگاه خیابان شهری در طراحی شهری ۴-۳-۲
- ۵۳ کیفیات یک خیابان مطلوب ۵-۳-۲
- ۶۱ جمع بندی ۶-۳-۲
- ۶۲ بررسی نمونه های مشابه داخلی و خارجی ۴-۲
- ۶۲ چکیده ۱-۴-۲
- ۶۲ خیابان Sheridan در Oldham ۲-۴-۲
- ۶۵ محور شیرازی مشهد ۳-۴-۲
- ۶۹ خیابان کارگر ۴-۴-۲
- ۷۳ چارچوب نظری تحقیق ۵-۲
- ۸۱ فصل ۳: شناخت و تحلیل محدوده مورد مطالعه ۳

مقدمه	۸۲
۱-۳. بررسی روند تغییر و تحولات مرکز شهر شیراز و جایگاه خیابان زند در آن	۸۲
۱-۱-۳. چکیده	۸۲
۱-۳-۲. جایگاه حوزه مرکزی در روند شکل گیری شهر شیراز	۸۳
۱-۳-۳. معرفی خیابان زند در شهر شیراز	۹۱
۱-۳-۴. جمع بندی	۹۵
۲-۳. بررسی طرح های فرادست	۹۷
۱-۲-۳. چکیده	۹۷
۲-۲-۳. طرح جامع شهر شیراز (۱۳۴۵ - ۱۳۵۱ و ۱۳۶۸)	۹۷
۳-۲-۳. طرح تفصیلی شهر شیراز سال ۱۳۷۳	۹۸
۴-۲-۳. طرح ساختاری شیراز (۱۳۸۲)	۹۹
۵-۲-۳. طرح ساماندهی سیمای شهری شیراز (۱۳۸۴)	۱۰۱
۶-۲-۳. جمع بندی	۱۰۱

- ۳-۳. معرفی محدوده مطالعاتی ۱۰۳
- ۱-۳-۳. چکیده ۱۰۳
- ۲-۳-۳. حوزه فراگیر ۱۰۳
- ۳-۳-۳. حوزه پیرامونی ۱۰۴
- ۴-۳-۳. حوزه بلافصل ۱۰۴
- ۵-۳-۳. حوزه مداخله مستقیم ۱۰۴
- ۴-۳. شناخت محدوده مورد مطالعه ۱۰۵
- ۱-۴-۳. چکیده ۱۰۵
- ۲-۴-۳. کاربری زمین و فعالیت ۱۰۶
- ۱-۲-۴-۳. شناسایی پهنه های فعالیتی تاثیرگذار بر خیابان زند ۱۰۷
- ۲-۲-۴-۳. شناسایی قلمروهای رفتاری عمده ۱۰۸
- ۳-۲-۴-۳. پهنه بندی کاربری ۱۱۰
- ۴-۲-۴-۳. مقیاس کاربری ها ۱۱۱

- ۱۱۵..... نوع و اختلاط کاربری ها ۶-۲-۴-۳
- ۱۱۸..... بررسی کاربری های خیابان در نما ۷-۲-۴-۳
- ۱۲۲..... بررسی نظام حرکت و دسترسی ۳-۴-۳
- ۱۲۵..... سلسله مراتب راه ۱-۳-۴-۳
- ۱۲۷..... شبکه حمل و نقل عمومی در ارتباط با محدوده مورد مطالعه ۲-۳-۴-۳
- ۱۲۹..... تعداد مسیرهای یک طرفه و دو طرفه در حوزه بلافصل ۳-۳-۴-۳
- ۱۲۹..... مشخصات هندسی راه: ۴-۳-۴-۳
- ۱۳۰..... تداخل حرکتی سواره و پیاده ۵-۳-۴-۳
- ۱۳۱..... نظام فرم کالبدی ۴-۴-۳
- ۱۳۱..... الف: حوزه پیرامونی و بلافصل ۱-۴-۴-۳
- ۱۳۱..... دانه بندی ۱-۴-۴-۳
- ۱۳۲..... بلوک بندی ۲-۴-۴-۳
- ۱۳۳..... ب: حوزه بلافصل ۲-۴-۴-۳

- ۱۳۳..... نقش و زمینه ۳-۴-۴-۳
- ۱۳۴..... الگوی توده گذاری ۴-۴-۴-۳
- ۱۳۶..... نظام منظر شهری ۵-۴-۳
- ۱۳۷..... الف: حوزه بلافصل
- ۱۳۷..... ۱-۵-۴-۳ منظر ذهنی
- ۱۳۸..... ب: حوزه مداخله مستقیم
- ۱۴۲..... ۳-۵-۴-۳ مبلمان ثابت، علائم و تابلوها
- ۱۴۳..... ۴-۵-۴-۳ مصالح ساختمانی غالب
- ۱۴۳..... ۵-۵-۴-۳ میزان روشنایی فضای خیابان
- ۱۴۴..... ۶-۴-۳ استخوان بندی فضایی
- ۱۴۴..... ۱-۶-۴-۳ محصوریت خیابان
- ۱۴۶..... ۲-۶-۴-۳ پیوستگی جداره
- ۱۴۶..... ۳-۶-۴-۳ اندازه عرض پیاده رو

۱۴۷.....	۵-۳. تحلیل وضع موجود
۱۵۵.....	۶-۳. جمع بندی
۱۵۶.....	فصل ۴: چشم انداز، سیاست های طراحی، طراحی
۱۵۷.....	مقدمه فصل
۱۵۸.....	۱-۴. تدوین چشم انداز خیابان زند
۱۶۲.....	۲-۴. تدوین اهداف کلان، خرد و سیاست های طراحی
۱۶۸.....	۳-۴. ایده پردازی
۱۷۰.....	۴-۴. طراحی شهری در سطح کلان
۱۷۰.....	۱-۴-۴. گزینه های مفهومی
۱۷۶.....	۲-۴-۴. انتخاب گزینه بهینه
۱۷۷.....	۳-۴-۴. راهنمای طراحی در سطح کلان
۱۸۵.....	۵-۴. طراحی شهری در سطح میانه
۲۰۴.....	۶-۴. طراحی شهری در مرتبه خرد

۱-۶-۴. توده و فضای پیشنهادی **Error! Bookmark not defined.**

۲-۶-۴. کفسازی پیشنهادی ۲۰۵

۳-۶-۴. پروژه های موضوعی ۲۰۶

۴-۶-۴. پروژه های موضعی ۲۱۳

۷-۴. جمع بندی و نتیجه گیری ۲۲۲

منابع و مأخذ: ۲۲۵

فهرست اشکال

- شکل ۱-۱. فرآیند باز طراحی ۱۰
- شکل ۱-۲. مدل مکان کانتر ۱۷
- شکل ۲-۲. نحوه شکل گیری خاطره ۲۵
- شکل ۳-۲. بیان تصویری مفهوم عرصه و قلمرو ۲۹
- شکل ۴-۲. موقعیت خیابان شریدان در اولدهام ۶۲
- شکل ۵-۲. ایده های طراحی خیابان شریدان ۶۴
- شکل ۶-۲. موقعیت خیابان شیرازی ۶۶
- شکل ۷-۲. ایده های طراحی خیابان ۶۹
- شکل ۸-۲. طرح خیابان کارگر ۷۲
- شکل ۹-۲. بیان تصویری خاطره در خیابان به عنوان عرصه عمومی ۷۵
- شکل ۱-۳. شیراز در دوران زندیه ۸۷
- شکل ۲-۳. جایگاه خیابان زند در حوزه مرکزی در دوران قاجار ۸۸

- شکل ۳-۳. خیابان زند در سال ۱۳۱۰ ۹۰
- شکل ۳-۴. جایگاه خیابان زند در شهر شیراز ۹۲
- شکل ۳-۵. خیابان زند در فاصله سال های ۱۳۰۸-۱۳۰۷ ۹۳
- شکل ۳-۶. تغییرات خیابان زند از دوران صفوی تا کنون ۹۶
- شکل ۳-۷. موقعیت خیابان زند (محور شرقی-غربی)، محور مشیر فاطمی و فلکه ستاد نسبت به یکدیگر ۹۸
- شکل ۳-۸. موقعیت خیابان زند در مناطق سه گانه ۹۹
- شکل ۳-۹. موقعیت حوزه مرکزی در شهر و موقعیت خیابان زند در این حوزه ۱۰۰
- شکل ۳-۱۰. تدقیق حوزه های پیرامونی، بلافصل و مداخله مستقیم ۱۰۵
- شکل ۳-۱۱. موقعیت پهنه های فعالیتی تاثیرگذار بر خیابان زند ۱۰۷
- شکل ۳-۱۲. موقعیت قلمروهای رفتاری تاثیرگذار بر خیابان زند ۱۰۸
- شکل ۳-۱۳. پهنه بندی کاربری حوزه مداخله مستقیم ۱۱۱
- شکل ۳-۱۴. مقیاس عملکردی کاربری ها ۱۱۲
- شکل ۳-۱۵. پهنه های فعالیتی در حوزه مداخله مستقیم ۱۱۳

- شکل ۳-۱۶. نوع کاربری در سکانس اول خیابان زند ۱۱۶
- شکل ۳-۱۷. نوع کاربری در سکانس دوم خیابان زند ۱۱۷
- شکل ۳-۱۸. نوع کاربری در سکانس سوم خیابان زند ۱۱۷
- شکل ۳-۱۹. نوع کاربری در سکانس چهارم خیابان زند ۱۱۸
- شکل ۳-۲۰. نوع کاربری ها در نمای خیابان زند ۱۱۹
- شکل ۳-۲۱. حیات کاربری در جداره ها ۱۲۱
- شکل ۳-۲۲. درجه راه در حوزه بلافصل ۱۲۷
- شکل ۳-۲۳. موقعیت ایستگاه های اتوبوس و پارکینگ عمومی ۱۲۸
- شکل ۳-۲۴. موقعیت ایستگاه های قطار شهری ۱۲۸
- شکل ۳-۲۵. مسیرهای یک طرفه و دو طرفه به خیابان ۱۲۹
- شکل ۳-۲۶. مشخصات هندسی خیابان زند ۱۲۹
- شکل ۳-۲۷. وضعیت تداخل حرکتی سواره و پیاده ۱۳۰
- شکل ۳-۲۸. درصد فراوانی دانه ها بر حسب مساحت دانه در حوزه بلافصل ۱۳۲

- شکل ۳-۲۹. جهت گیری بلوک بندی ها ۱۳۲
- شکل ۳-۳۰. نقش و زمینه در حوزه مداخله مستقیم ۱۳۴
- شکل ۳-۳۱. توزیع الگوی پر و خالی شناسایی شده در حوزه مداخله مستقیم ۱۳۶
- شکل ۳-۳۲. خط آسمان بدنه شمالی ۱۳۹
- شکل ۳-۳۳. نمونه تصویر ذهنی استفاده کنندگان ۱۴۱
- شکل ۳-۳۴. کمبود مبلمان و عدم استفاده از مبلمان ۱۴۲
- شکل ۳-۳۵. تجمع تابلوها ۱۴۲
- شکل ۳-۳۶. مصالح به کار رفته در نمای ساختمان های ارزشمند و جدید ۱۴۳
- شکل ۳-۳۷. نبود نور کافی در پیاده رو و تقاطع ها ۱۴۳
- شکل ۳-۳۸. نورپردازی های تزئینی و اطلاع رسان در خیابان ۱۴۴
- شکل ۳-۳۹. درجه محصوریت راه ۱۴۵
- شکل ۳-۴۰. ناپیوستگی جداره بدلیل تغییر زیاد در ارتفاع ابنیه ۱۴۶
- شکل ۳-۴۱. اشغال فضای پیاده رو توسط موتورسیکلت ها و موانع کالبدی ۱۴۷

- شکل ۳-۴۲. تحلیل یکپارچه ۱۵۳
- شکل ۴-۱. بیان تصویری ایده اصلی طرح ۱۶۸
- شکل ۴-۲. گزینه یک، چارچوب طراحی شهری خیابان زند ۱۷۰
- شکل ۴-۳. گزینه دو، چارچوب طراحی شهری خیابان زند ۱۷۲
- شکل ۴-۴. گزینه سه، چارچوب طراحی شهری خیابان زند ۱۷۴
- شکل ۴-۴. گزینه سه، چارچوب طراحی شهری خیابان زند ۱۷۶
- شکل ۴-۵. توده و فضای پیشنهادی ۲۰۱
- شکل ۴-۶. کفسازی پیشنهادی ۲۰۲

فهرست جداول

- جدول ۱-۲. تفاوت حافظه و خاطره ۱۳
- جدول ۲-۲. معیارهای سنجش مولفه های مکان ۱۹
- جدول ۳-۲. معنی واژها در لغت نامه ۲۷
- جدول ۴-۲. معنی واژها در لغت نامه ۳۰
- جدول ۵-۲. طبقه بندی کیفیت های عرصه عمومی بر اساس ابعاد سه گانه مکان ۴۴
- جدول ۶-۲. کیفیات خیابان با اقتباس از تعاریف نظریه پردازان ۶۰
- جدول ۷-۲. کیفیت های تاثیرگذار بر خاطره جمعی در خیابان یه عنوان عرصه عمومی در قالب ابعاد مکان ۷۶
- جدول ۸-۲. معیارها و فنون سنجش کیفیت های خاطره انگیزی خیابان به عنوان عرصه عمومی ۷۶
- جدول ۹-۲. نحوه سنجش کیفیت های دخیل در خاطره جمعی در خیابان بر اساس نظام کاربری و فعالیت ۷۹
- جدول ۱۰-۲. نحوه سنجش وجوه مولفه های دخیل در خیابان براساس نظام های فرم کالبدی، دسترسی و حرکت، منظر شهری و استخوان بندی فضایی ۸۰

- جدول ۳-۱. تحول خیابان زند در طول زمان ۹۴
- جدول ۳-۲. موارد بررسی نظام کاربری و فعالیت در دو حوزه پیرامونی و بلافصل ۱۰۶
- جدول ۳-۳. پهنه های فعالیتی تاثیرگذار بر خیابان زند ۱۰۷
- جدول ۳-۴. پهنه های فعالیتی تاثیرگذار بر خیابان زند ۱۰۹
- جدول ۳-۵. موارد بررسی نظام کاربری و فعالیت در دو حوزه مداخله مستقیم ۱۱۰
- جدول ۳-۶. شناسایی فعالیت ها در حوزه مداخله مستقیم ۱۱۳
- جدول ۳-۷. موارد مورد بررسی نظام حرکت و دسترسی ۱۲۴
- جدول ۳-۸. درجه راه و نقش خیابان های حوزه پیرامونی و بلافصل ۱۲۵
- جدول ۳-۹. موارد بررسی نظام فرم کالبدی ۱۳۱
- جدول ۳-۱۰. الگوی پر و خالی دانه ها در حوزه مداخله مستقیم ۱۳۵
- جدول ۳-۱۱. موارد بررسی در نظام منظر عینی ۱۳۶
- جدول ۳-۱۲. موارد مورد بررسی در نظام استخوان بندی فضایی در حوزه مداخله مستقیم ۱۴۴
- جدول ۳-۱۳. تحلیل وضع موجود ۱۴۸

- جدول ۱-۱-۴. اهداف کلان، خرد و سیاست های طراحی ۱۶۱
- جدول ۲-۱-۴. اهداف کلان، خرد و سیاست های طراحی ۱۶۲
- جدول ۳-۱-۴. اهداف کلان، خرد و سیاست های طراحی ۱۶۴
- جدول ۴-۱-۴. اهداف کلان، خرد و سیاست های طراحی ۱۶۵
- جدول ۵-۱-۴. اهداف کلان، خرد و سیاست های طراحی ۱۶۶
- جدول ۲-۴. ارزیابی گزینه های طراحی ۱۶۸
- جدول ۳-۴. راهنمای طراحی در سطح کلان ۱۷۶
- جدول ۴-۴. راهنمای طراحی در سطح میانه ۱۸۵
- جدول ۵-۴. پروژه های موضوعی ۲۰۳